

Dr hab. prof. UŁ Anita Staroń
Zakład Literaturoznawstwa Francuskiego
Instytut Romanistyki
Uniwersytet Łódzki

Łódź, 14 lipca 2018 r.

Ocena rozprawy doktorskiej mgr Anny Szkonter-Bochniak

L'analyse des personnages principaux dans les romans d'Ananda Devi à la lumière du modèle théorique de l'effet-personnage de Vincent Jouve [Analiza głównych postaci powieści Anandy Devi w świetle modelu teoretycznego „effet-personnage” Vincenta Jouve’a]

Badania poświęcone jednemu autorowi mają tę przewagę nad studiami komparatystycznymi lub przekrojowymi, że pozwalają wniknąć głęboko w tkankę dzieł i stworzyć wielowymiarowy opis wybranego pisarza – pod warunkiem, że zostaną przeprowadzone z należytą starannością. Przedstawiona mi do oceny rozprawa pani Anny Szkonter-Bochniak niewątpliwie taką starannością się cechuje. Dotycząca twórczości Anandy Devi, jednej z najwybitniejszych przedstawicielek literatury maurytyjskiej, licząca ponad trzysta stron rozprawa doktorska stanowi interesujące opracowanie wszystkich opublikowanych do tej pory powieści pisarki z punktu widzenia teorii efektu postaci. Podejście to niewątpliwie wypełnia lukę w dość już przecież bogatych – jak stwierdza sama doktorantka – badaniach nad twórczością pisarki.

Rozprawa dzieli się na siedem rozdziałów o mocno zróżnicowanej długości. Pierwszy przybliży czytelnikowi historię, demografię i warunki społeczno-ekonomiczne Mauritiusa. W drugim zapoznajemy się z historią literatury maurytyjskiej, ze szczególnym uwzględnieniem twórczości w języku francuskim. Rozdział trzeci przedstawia utwory Anandy Devi z perspektywy postkolonialnej i feministycznej. Rozdział czwarty poświęcony jest teoriom postaci. Opierając się na szeregu źródeł, autorka wskazuje centralne miejsce, jakie postać zajmuje w

powieściowym universum, i wylicza przynależne jej funkcje. Następnie przechodzi do omówienia wybranych koncepcji postaci, obecnych w badaniach literackich. Doktorantka słusznie uzasadnia swój wybór chęcią ograniczenia się do tych koncepcji, które miały wpływ na teorię Vincenta Jouve'a. Nie dziwi więc obecność teorii formalistów rosyjskich, modeli strukturalnych Barthesa i Greimasa, wreszcie Philippe'a Hamona, a także teorii recepcji wg Jaussa i Eco. Kolejny rozdział skupia się na szczegółowym opisie teorii efektu postaci Vincenta Jouve'a, ponieważ to on będzie stanowił podstawę analiz w dalszej części rozprawy. Autorka wyróżnia jego poszczególne elementy: „la perception”, „la réception” z trzema poziomami lektury oraz „l'implication”, a omawiając je, sięga również do autorów, którzy zainspirowali Jouve'a, jak choćby Michaił Bachtin, Julia Kristeva czy Tomas Pavel.

Owych pięć pierwszych rozdziałów stanowi wprowadzenie do analizy zawartej w rozdziałach VI i VII. Pierwszy z nich przeprowadza klasyfikację powieści Anandy Devi. Doktorantka wyróżnia w twórczości Devi trzy cykle: indo-maurytyjski, kreolski i uniwersalny, co uzasadnia przekonująco obecnością aspektów etnicznych, z drugiej zaś strony elementów uniwersalnych w poszczególnych utworach. Drugi jest zapowiadaną w tytule analizą głównych postaci powieściowych Anandy Devi, przeprowadzoną w oparciu o model semio-pragmatyczny Jouve'a w stosunku kolejno do trzech cykli wyróżnionych w rozdziale VI.

Jak już wspomniano, rozdziały mają bardzo odmienną długość. Dwa pierwsze – po około 35 stron, trzy kolejne – ok. 10, zaś rozdział VI, proponujący klasyfikację powieści Anandy Devi, mieści się na siedmiu stronach. Po nich następuje blisko dwustustronicowy (s. 114-306) rozdział VII. Można więc zastanowić się, czy tak znaczne dysproporcje nie są wynikiem niewłaściwego podziału materiału w obrębie poszczególnych części. Jakkolwiek jednak proporcjonalność i harmonia to cechy niewątpliwie pożądane, praca pani mgr Szkonter-Bochniak nie ucierpiała z powodu ich braku: zaproponowany układ łatwo broni się zupełnie odmiennymi treściami zawartymi w kolejnych rozdziałach i wydaje się, że jego zmiana (np. włączenie rozdziału VI do VII) nie przyniosłaby dobrych efektów.

Trzeba w tym miejscu podkreślić bardzo dobre panowanie doktorantki nad strukturą i zawartością merytoryczną rozprawy: owo wprowadzenie do zasadniczej analizy, obejmujące aż pięć rozdziałów, ma niewątpliwie charakter opisowy i mniejszy ładunek badawczy niż pozostałe części, jednak autorka uzasadnia ich obecność w sposób całkowicie przekonujący, motywując to stosunkowo słabą wiedzą na temat

zarówno wyspy, jak i literatury tam powstającej. Przedstawienie dzieł innych pisarzy pozwala zdaniem doktorantki wyodrębnić na ich tle oryginalną twórczość Anandy Devi. Z kolei umieszczenie teorii postaci w szerszej, historycznej perspektywie nie tylko wzbogaca następujący później opis modelu Jouve'a, ale także pozwala docenić kompetencje i wiedzę pani Szkonter-Bochniak. Warto również zauważyć, że doktorantka regularnie przywołuje punkt widzenia Anandy Devi przy okazji opisów struktury i innych realiów społeczeństwa maurytyjskiego, co zapewnia łączność tych rozdziałów z częścią analityczną. Poza tym informacje historyczne, socjologiczne i demograficzne zawarte w rozdziale I przydają się już na etapie prezentacji literatury maurytyjskiej w rozdziale II. Przedstawiane utwory często nawiązują bowiem do historii wyspy i jej problemów społecznych. Wreszcie omówione w początkowych rozdziałach pojęcia i terminy wracają potem bez wyjątku w części analitycznej. Wszystko to dobrze świadczy o koncepcji całości i o konsekwencji w realizacji przyjętych założeń.

Cieszy również głęboko humanistyczne odczytanie powieści maurytyjskiej pisarki, czego liczne przykłady znajdujemy na kolejnych kartach rozprawy. Ścisłe zastosowanie modelu semio-pragmatycznego skutkuje miejscami nieco mechanicznym charakterem analizy. Szczęśliwie rekompensują go obserwacje podkreślające cechy odrębne danego utworu. Tak na przykład wysoko oceniam analizę symboliki kolorów w powieści *Pagli* (s. 148). Sposób odczytania powieści, a także sama strategia podawania wyników analiz rzucają czasem światło na badaczkę, uważną czytelniczkę powieści Devi, która potrafi, w fazie percepcji, wykorzystać swoją znajomość całego dzieła powieściopisarki.

Trzeba również zapisać na plus, że mimo analogicznego układu trzech rozdziałów analizy (wszystkie trzy cykle badane są przecież z użyciem tych samych narzędzi), w kolejnych odsłonach pojawiają się nowe elementy opisu metody Jouve'a, co zapobiega wrażeniu powtarzalności. Przykładem może tu być akapit wprowadzający na s. 198, w którym autorka uzupełnia definicję pojęć i przywołuje inne fragmenty z opisu Jouve'a dotyczącego odbioru i poziomów lektury. Podobnie dzieje się w drugim segmencie analizy powieści kreolskich w opisie percepcji przez czytelnika bohaterki *Ève de ses décombres* i *Rue de la Poudrière*. To pozytywne wrażenie osłabia wprowadzenie do części badającej recepcję *effet-personnel* i *lectant jouant* w ciągu dalszym analizy dwóch wspomnianych wyżej powieści. Tym razem mamy niestety do

czynienia z niepotrzebną redundancją, otrzymując kolejną porcję bardzo podobnie sformułowanych wyjaśnień na temat „lectant jouant” i „lectant interprétant” (234).

Niezależnie od zasadniczego celu rozprawy, który pani Szkonter-Bochniak wyłuszcza i realizuje z wielką konsekwencją, warto docenić wspomniany już wyżej postkolonialny i feministyczny charakter analiz w rozdziale trzecim. W ciągu dalszym rozprawy będą się również zdarzały takie dodatkowe, wybiegające poza ściśle rozumiany plan, interpretacje, jak choćby interesujący fragment na temat intertekstualnej gry między utworami Devi i Le Clézio (umieszczony jednak w kontekście analizowanej w tym miejscu recepcji przez lectant-jouant) i dalej, porównanie wątku z *Rue de la Poudrière* z *L'Enfant de sable* i *La Nuit sacrée* Tahara Ben Jellouna (przypis na s. 240).

Pracę zamykają obszerne i kompletne wnioski, podsumowujące klarownie i przekonująco prowadzone analizy. Autorka odnosi się do zaznaczonej na wstępie hipotezy o możliwej ewolucji bohaterów kolejnych powieści Anandy Devi, by stwierdzić, że przeprowadzone badania nie pozwoliły odnotować znaczącej ewolucji w obrębie postaci. Zauważa ją natomiast w tematyce dzieł pisarki, przechodzących od zagadnień lokalnych do problematyki ogólnoludzkiej. Ananda Devi jawi się, w odczytaniu pani mgr Szkonter-Bochniak, jako postać nieszablonowa, wymykająca się prostym klasyfikacjom, tworząca dzieła hybrydyczne o niestandardowej i odważnej tematyce. „Poprzez pryzmat swoich postaci pokazuje złożoność natury ludzkiej, zdolnej zarówno do czynienia dobra, jak i zła”, pisze doktorantka w zakończeniu (314).

Obszerłą bibliografię charakteryzuje przemyślany i sensowny podział. Potwierdza ona również wyłaniające się z samego tekstu odczytanie doktorantki. Całość uzupełnia aneks ze streszczeniami powieści. Postanowiłam jednak przeczytać go dopiero po zakończeniu lektury rozprawy, żeby móc lepiej ocenić jej przejrzystość. Muszę powiedzieć, że i tutaj autorka znakomicie wywiązała się z zadania: analiza jest prowadzona w tak klarowny sposób, że pełna znajomość powieści nie jest warunkiem koniecznym jej dobrego zrozumienia.

Po części panegirycznej pora na krytykę, która wszelako ograniczy się do zarzutów szczegółowych i powierzchownych zarazem.

Podczas lektury rzuca się w oczy specyficzny układ niektórych stron, jakby urwanych przedwcześnie. Jest to zwłaszcza widoczne na s. 124-125, czy też 61-62 (gdzie zdaje się wręcz brakować partii tekstu), ale razi również w innych miejscach. Do drażniących i trudnych do wytłumaczenia usterek technicznych zaliczam również znak

„œ” pisany w całej pracy wyłącznie kapitalikami. Nie będę wyliczać literówek czy drobnych błędów językowych, których nie ma zresztą w pracy zbyt wiele. Przytoczę jednak pewne niezręczności stylu, jak np. możliwe do uniknięcia powtórzenia frazy „orchestration narrative complexe”, która na stronie 119 pojawia się 7 razy, z czego dwukrotnie w następującym fragmencie: „Par conséquent, le personnage est intégré à une orchestration narrative complexe. Ce procédé affaiblit la densité d’Anjali. Le personnage principal du roman analysé fait partie d’une orchestration narrative complexe”.

Zastanawia mnie również podwójny standard przypisów: harwardzkich i oksfordzkich. Na stronie 38 mamy odwołanie do pracy Hookoomsinga na sposób harwardzki (Hookoomsing 2005 : 41-51), a niżej jeden przypis tradycyjny: „*Luxury Mauritius 50 ans d’Indépendance. Un numéro au fil de l’histoire. Interview avec Ananda Devi « Bouillon de culture », pp. 128-130*” i jeden w stylu, który nazwałabym mieszanym: „Shakuntala Boolell, Bruno Cunniah 2000 : *Fonction et représentation de la Mauricienne dans le discours littéraire. Rose Hill, La Mauritius Printing Specialists*”. Nie wydaje się też niezbędne podawanie za każdym razem źródła wielokrotnie używanego terminu, jak to jest np. na stronach 117-118, gdzie po każdym użyciu określenia „possible” następuje odsyłacz do tego samego miejsca w studium Jouve’a. To samo zauważyłam w stosunku do określenia „narration autodiégétique” wg klasyfikacji Genette’a i pojęcia Hamona „polyphonie évaluative” (np. s. 188). Wypada jednak stwierdzić, że usterki te nie osłabiają licznych walorów – poznawczych i naukowych – jakie cechują rozprawę.

Pani Anna Szkonter-Bochniak stworzyła pracę oryginalną, rzetelną i istotną z punktu widzenia badań nad literaturą frankofońską. Sposób prowadzenia wywodu, w połączeniu ze starannością analiz i rozległością odniesień interdyscyplinarnych i intertekstualnych, zasługuje na wielkie uznanie.

Wobec powyższego stwierdzam, że **przedstawiona mi do recenzji rozprawa doktorska spełnia warunki określone w art. 13.1. ustawy z dn. 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym, to znaczy stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydatki w zakresie literaturoznawstwa romańskiego oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.**